

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדה תימן

נמסר במוצש"ק
חיי שרה
מרחשון ה'תשע"ט ב'ש"ל
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בירור תשובת מרן שליט"א שפורסמה בקובץ התורני דברי חפץ לגבי השאלה כשאינ פנאי לומר גם ותקח מרים וגם רפאני, איזה מהם עדיף לדלג. ומדוע לא עדיף לומר במקומם את פסוקי כי ל"י המלוכה וגו' ועלו מושיעים וגו'.

התייחסות מרן שליט"א למ"ש הרב יוסף צובירי בסידורו כנסת הגדולה בעניין פסוקי כי ל"י המלוכה וגו', הכחשת האמת והמציאות שכביכול נוסח שאמי הוא הנוסח הקדום שלנו ולא שנלקח מסידורי הספרדים.

המשך ההתייחסות למ"ש הרב שלמה קורח שכביכול שני הנוסחים הם קדומים, ולשאר דבריו בתשובתו שם.

התייחסות מרן שליט"א למ"ש הרב צובירי בסידורו כנסת הגדולה, לגבי הוספת הפסוק (בתיקון בשחרית) נאום י"י אלהים מקבץ נדחי ישראל וגו'.

מדוע אומרים אז את הפסוקים והביאותים אל הר קדשי וגו' עולותיהם וזבחייהם וגו' במהירות, ולא בניגון הטעמים כביתר הפסוקים, ועל מי קאי פסוק זה.

פירוש נחמד שכתב אחד מתלמידי מרן שליט"א בביאור נוסחתנו ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם, ולא 'עיר מקדשך' כנוסחת הספרדים.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 469

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב נועם קאפח הי"ו, ונו"ב שתחי' וילדיהם שיחיו, המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך כל מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכו לרוות נחת מכל ילדיהם, וימלא השם ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב נועם קאפח הי"ו מהעיר בית שמש ת"ו, ונו"ב שתח"י וילדיהם שיחיו, המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך כל מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, ויזכו לרוות נחת מכל ילדיהם, וימלא השם ברוך הוא כל משאלות ליבם וליבכם לטובה, אכ"ר.

לישועתך קויתי י"י, לקיים מצות צפית לישועה, בכל יום. דהיינו, לא לדלג על רפאני בכלל, אלא הש"צ יאמר את הפסוק הראשון ואת הפסוק האחרון, בכדי שלא להשמיט זאת מכל וכל.

בירור תשובת מרן שליט"א שפורסמה בקובץ התורני דברי חפץ לגבי השאלה כשאין פנאי לומר גם זתקח מרים וגם רפאני, איזה מהם עדיף לדלג, ומדוע לא עדיף לומר במקום את פסוקי כי ל"י המלוכה וגו' ועלו מושיעים וגו'.

בקובץ החשוב "דברי חפץ" האחרון [חלק י"א], נדפסו כמה תשובות לשאלות, שענית עליהם בקצרה. ובדף ס"ג מובא כך, שאלה. כשאין פנאי לומר גם זתקח מרים וגם רפאני, איזה מהם עדיף לדלג?

שאל השואל, הרי לאחר שירת הים אנו אומרים פסוקי ותקח מרים הנביאה וגו', ויסע משה וגו', ואח"כ אומר ש"צ פסוקי רפאני וגו', ואח"כ ברכת ישתבת. מה לעשות אם אין פנאי, לומר את שניהם? הדבר יכול להיות ביחידות, או גם בציבור. א"כ השאלה, מה עדיף לדלג? מה יותר חשוב? ולומר זאת במהירות, בלי טעם ובלי ריח, העיקר להגיד, זהו דבר שאינו ראוי. אם אומרים, צריך לומר כפי שצריך. א"כ, צריך לדלג על משהו, כי אי אפשר לומר את שניהם.

עניתי בס"ד כך, תשובה. עדיף לדלג רפאני, לפי מה שביארנו בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת בשלח על פסוק ותקח מרים הנביאה אחות אהרן וגו', כי לפיסקת ותקח מרים יש שרשים קדומים טפי בסידורי הגאונים רב עמרם ורב סעדיה והרמב"ם. כלומר, עדיף לומר זתקח מרים, כיון שלגבי רפאני, אמנם זה גם ניתקן בדורות הראשונים, אבל זתקח מרים זה עוד יותר מוקדם, פיסקא זו יותר מבוססת.

אבל הוספתי וכתבתי, ולזכר בעלמא יאמר הפסוק הראשון של רפאני, וכן האחרון שהוא

זהו כפי שישנם כאלה העושים כך באמירת פיוט 'בר יוחאי' בערב שבת, כאשר אין פנאי. ישנם כאלה, שמדלגים זאת בכלל, אם אין פנאי. אין חובה להגיד זאת. אבל ישנם כאלה, האומרים את הבתים הראשונים והאחרונים, לפי הזמן, בכדי שלא להשמיט זאת מכל וכל. ה"ה בנדון דידן, לגבי רפאני. ובפרט את הפסוק האחרון, לישועתך קויתי י"י, מהרי"ץ זיע"א כותב [בע"ח דף כ"ו ע"א] שהציבור צריך לומר זאת בלחש, ביחד עם הש"צ, בכדי לקיים מצות ציפית לישועה. ישנו עניין לצפות לישועה בכל יום, לכן כדאי וראוי לומר זאת יותר בכוונה ובהתעוררות. גם הש"צ האומר זאת, בכדי שהציבור ישימו לב, לכוון היטב לישועת ה', דהיינו לביאת המשיח. ועיין שיעור מוצש"ק כי תצא ה'תשע"ה, ומוצש"ק שמות ה'תשע"ו, ומוצש"ק תרומה ה'תשע"ח].

בהערות שם הוספתי, כי העניין של רפאני, זה לא מנהג מאוחר. כי בדרך כלל חושבים, שזה לא נזכר בתכאליל הקדמוניות, זה נכון שזה לא נמצא, זתקח מרים הנביאה נמצא בכל סידורי הקדמונים אצלנו, ורפאני לא מוזכר, אבל מפליא שבתכאליל המאוחרות זה כן נמצא. כתכאליל המאוחרות היינו, בערך מהתקופה של מהר"ר יצחק ונה זצ"ל, בדורות ההם. בדורות הראשונים, מפליא שזה לא נזכר, אז מהיכן זה הגיע אל הדורות האחרונים? מישהו בדורות האחרונים התקין לומר זאת? הרי הדבר אינו בא מסידורי האשכנזים או הספרדים, א"כ מהיכן זה בא? ומצד שני, מוצאים שזה היה בדורות הקדמונים.

כתבתי שם כך, נתברר לי כי המה נתייסדו כבר בימי קדם, שכן נזכרו בסידור תפילה הקדמון

שערי יצחק – השיעור השבועי

אומרים רפאני, אלא כי ליי המלוכה. א"ב, עדיף לומר את זה, כי לכך ישנם מקורות, בסידור רב עמרם גאון, ובראשונים. זה יותר מוקדם, מאשר רפאני. ממילא, כאשר אין זמן לומר גם את ותקח מרים וגם את רפאני, לכל הפחות נאמר רק את החלק האחרון של רפאני.

לכאורה, זאת שאלה טובה. נאף כי במבט ראשון, אולי היא מעוררת רתיעה מסויימת, כי זה נראה כאילו אומרים לו שיתפלל בנוסח שאמי. אך במושכל שני, זו אכן שאלה שצריך לדון ולעיין בה.

לאחר מכן, כאשר אמרתי לו שבעז"ה אענה לו על כך, כשיהיה לי פנאי, הוא רצה להקל מעלי, והוא פתח בעצמו את הספרים, וכתב לי במכתב מה הוא מצא, ולאלו מסקנות הוא הגיע.

הוא כותב כך, בעניין כי ליי המלוכה וגו', כתב הארחות חיים, לר"א הכהן מלוניל נח"א ה'מאה ברכות אות ל"ב שצריך בשירת הים שיהיה י"ח תיבות של שם הוי"ה שהם ע"ב תיבות. וכיון שמשמיטים מפסוק ויהי באשמורת הבוקר עד וישע – ששם יש ארבע הויות – צריך להוסיף אותם אח"כ. ולכן אומרים כי ליי המלוכה וגו' (כמובא בסידורים), ולא לכפול את הפסוק י"י ימלוך וגו' (וגם לא לתרגמו), דאז מוסיף הויות, וכל המוסיף גורע.

הארחות חיים מסביר, כי הסיבה שמוסיפים את כי ליי המלוכה, כיון שרוצים להשלים כמה הויות, מהיכן שמתחיל עניין קריעת ים סוף. הוא מתנגד לכך, שיכפלו את הפסוק י"י ימלוך לעולם ועד, או לתרגמו, אלא רק לומר אותו פעם אחת.

מאידך בסידור רש"י (וכ"כ במחזור ויטרי, ובספר הפרדס) שנהגו לכפול את הפסוק י"י ימלוך וגו'. רש"י כך אומר, שהמנהג לכפול אותו. כדי להראות שאז סוף השירה (ולא מוזכר

שלארץ ישראל, מזמן התלמוד או הגאונים, כמו שנדפס עלידי ש' אסף במאמר מסדר התפילה בארץ ישראל דף קי"ט. וגם בסידור כמנהג פרס [הקדום] שיצא לאור עלידי ש' טל דף נ"ב ע"ב, ששם הובא לומר ותקח מרים אחרי שירת הים, ואחר כך רפאנו י"י ונרפא ופסוקים נוספים, ובמחזור ארם צובה דף ל"ח, הגם שהם שונים ממה שאנחנו נוהגים לומר, וכמו שהרחבתי בס"ד בנפלאות מתורתך שם. מחזור ארם צובה, זהו המחזור של חאלב.

א"כ רואים, שבעצם זה כבר ניתקן בדורות הראשונים, ומשום מה בתכאליל הקדמוניות אצלנו זה לא נמצא. לכן חושבני, כי אין כאן ברירה אלא לומר, שכיון שאין לנו מהתכאליל הקדמוניות אלא רק בודדים, לא נשאר הרבה, על כרחך שזה היה נמצא בתכאליל אשר לא הגיעו לידינו. עכ"פ לעת עתה. כי לא יכול להיות, שזה הגיע לדורות האחרונים, כמה מאות שנים ניתק השרשרת ואז הגיע אל הדורות האחרונים, כי אולי אמרו זאת בעל פה. הדבר אינו מסתבר. אלא מסתבר שהיו ספרים שבהם הדבר היה נמצא, רק שהם לא הגיעו לידינו. ומה שרואים היום בספרים שבידינו, שזה לא נמצא, אין מכך הוכחה, כי בטח זה היה נמצא בספרים אחרים, ובדורות האחרונים הדבר נתפשט יותר ויותר בנוסח בלדי. כנראה בדורות הראשונים, לא כולם אמרו, רק חלקם אמרו, אבל זהו נוסח קדמון.

אולם 'ותקח מרים', זה עוד יותר קדמון. לכן, העדיפות היא לומר, 'ותקח מרים'.

בעיקבות כך, פנה אלי ידידנו הרב עוזי נתנאל הי"ו מהעיר אופקים ת"ו, והוא שואל, למה לומר את הפסוק הראשון של רפאני ואת הפסוק לישועתך קייתי י"י, יותר טוב לומר את פסוקי כי ליי המלוכה וגו'. אם כבר מדברים על הנוסחאות שיש לנו מן הדורות הקדמונים, הרי בסוף רפאני ישנם פסוקי כי ליי המלוכה וגו', ועלו מושיעים וגו'. הרי בכל העדות, לא

מכון ירושלים ה'תשס"א, דף ל"ד הערה 27.
[וע"ע לקמן ד"ה ההסתמכות].

ויש שרצו לטעון, דעדיין יש צד לומר כי לי"י המלוכה וגו' מטעם אחר. הוא מביא את תשובת הרב פעלים, בעל בן איש חי וחלק ב' סימן ד"ז, שם מובא ששאלו אותו לגבי מי שמגיע מאוחר לבית הכנסת, איחר והגיע באמצע הזמירות, והוא צריך לדלג, על איזה דברים אפשר לדלג? לאלו דברים ישנם חשיבות גדולה עפ"י הסוד, שלא כדאי לדלגם. מה לומר, ומה לא לומר? הוא מפרט שם הרבה דברים, ואח"כ הוא אומר, 'ויברך דוד' עד 'במים עזים', אח"כ י"י ימלוך לעולם ועד, דהיינו הוא מדלג את כל השירה, ואומר י"י ימלוך לעולם ועד, פעמיים, ועם התרגום, י"י מלכותיה קאים לעלם ולעולמי עלמיא, ואח"כ כי לי"י המלוכה. יוצא א"כ, שהוא אומר את פסוקי כי לי"י המלוכה, בלי קשר אל השירה. מוכח לכאורה מהרב פעלים, שיש עוד טעם לומר כי לי"י המלוכה, ולא רק מטעם דהוא השלמה לשירה. זה לא קשור דוקא לשירה.

אבל הוא כותב, ויש לדחות, דהרי יש עוד טעם שמביא מהרי"ץ (וכ"כ בחיד"א, דברים אחדים דרוש כ"א), דגאולת מצרים גוררת את הגאולה העתידה להזכרה, והרי לפי נוסח הספרדים, מזכירים בסוף ויברך דוד את גאולת מצרים (בקצרה), ולכן גם אומרים כי לי"י המלוכה. דהיינו, כיון שב'ויברך דוד' הזכרת את עניין קריעת ים סוף, א"כ אתה ממשיך את גאולת מצרים, אומר את פסוקי כי לי"י המלוכה, שזאת הגאולה שתהיה לעתיד. יוצא שזה שייך רק לדידהו, אבל לא לדידן. ממילא, כל אחד לשיטתו.

והוא מוסיף עוד נקודה חשובה, וכן בסידור הרש"ש, אין כמעט כוונות על כי לי"י המלוכה. רואים, שזה לא דבר שיש בו חשיבות, כי בפסקא הזאת הוא לא רשם כוונות, כפי שמצוי במקומות האחרים. משמע שזהו דבר צדדי,

התרגום). וכיון שצריך שיהיו י"ח אזכרות (דהיינו שמות הוי"ה), צריך להוסיף אותם אח"כ. ולכן אומרים כי לי"י המלוכה וגו' (כמו הר"א מלוניל), אך חלק על הר"א מלוניל בצורת ספירת השמות וכו'. ישנו כאן ויכוח, אך בדיוק לעשות.

יוצא, שלדעת מהרי"ץ (הבלדי), שמוסיפים ותקח מרים וגו', וכן רפאני י"י וגו', ששם יש הרבה יותר מארבע שמות הוי"ה, א"כ לא חיישינן להכי, ולא צריך לומר (לדידן) כי לי"י המלוכה וגו', אלא רפאני י"י וגו' ולישועתך קויתי י"י בלבד (מהטעמים המובאים בעץ חיים למהרי"ץ), וכדברי מו"ר מרן שליט"א.

הרי הם עושים חשבון, כי ברצונם להוסיף כמה שמות הוי"ה מסויימים, לבן הוסיפו כי לי"י המלוכה, בכדי שישלים זאת. אבל כיון שאנחנו בלא"ה מוסיפים 'ותקח מרים הנביאה' ו'ורפאני', הרי ישנם הרבה שמות, א"כ זה לא הכיוון בכלל. אין מה לדבר, לקחת את זה. זאת אומרת, יש להם סיבה, להכניס דוקא את אלה. אבל אצלנו, הדבר אינו שייך.

ומה שכתבו כמה פוסקים (וסידורים) שהפסוקים של כי לי"י המלוכה מובאים בסדר רב עמרם גאון, לכאורה יש לפקפק בדבר. מה אתם אומרים? שרב עמרם גאון כותב לומר פסוקי כי לי"י המלוכה? מה פתאום. דכתב בספר העתים בשם רב נטרונאי גאון, שבשתי הישיבות, ובבית רבינו, לא נהגו לומר וישע והשירה. כיצד אתם מביאים, בשם רב עמרם גאון, שהוא אומר להגיד כי לי"י המלוכה, כביכול כהמשך לשירת היס? הרי הם לא היו אומרים אפילו את שירת היס? א"כ, קל וחומר שאת זה הם לא אמרו? ואם כל הטעם שצריך לומר כי לי"י המלוכה וגו' זה השלמה לשירת היס, א"כ מסתבר שגם לא אמרו כי לי"י המלוכה וגו'.

ואעפ"י שבכתי"מ של סדר רע"ג מובא ממש כמו הר"א מלוניל, כל זה מתוך סדר רע"ג, הוצ'

שערי יצחק – השיעור השבועי

הסיבה שייסדו לומר זאת, לאחר גאולת מצרים, הוסיפו פסוקים על עניין הגאולה לעתיד לבוא, באופן מיוחד.

לגבי מה שהוא שואל, על מה שכתוב שזה 'לזכר בעלמא', טוב, אולי זה לא מדויק להגדיר שזה 'לזכר בעלמא', כמו שבליל הסדר עושים 'זכר למקדש כהלל', וכדומה. אך הכוונה היא, שהדברים נתונים לשיקול דעת, כי בעצם נכון שישנו עניין להוסיף זאת, אכן זה בכדי לזכור את הגאולה, אבל זאת אינה תקנת חז"ל. הכוונה היא, כדי שלא להשמיט את הקטע הזה בכלל. אם יום אחד לא יגידו זאת, זה לא נורא, הדבר אינו ח"ו מזיק לאמונה.

אבל בכל אופן, פחות או יותר הדברים הם מובנים ומושלמים. הכל הולך אל מקום אחד, והכוונה היא, כי כיון שאי אפשר לומר את הכל, לפחות אמרנו את הפסוק הראשון, שהוא בעצם יזכיר את כל ההמשך שאחר כך.

התייחסות מרן שליט"א למ"ש הרב יוסף צובירי בסידורו כנסת הגדולה בעניין פסוקי כי ליי"י המלוכה וגו', הכחשת האמת והמציאות שכביכול נוסח שאמי הוא הנוסח הקדום שלנו ולא שנלקח מסידורי הספרדים.

בשיעור הקודם, התחלתי להסביר את חילוקי הדעות שהיו בענייני נוסח התפילות, ובנושא הזה הנז"ל של אמירת פסוקי כי ליי"י המלוכה, בעל סידור כנסת הגדולה כותב דברים, אשר ברצוני להסביר, ולהראות שהדבר טעות מעיקרו. תשמעו טוב.

כידוע, בנוסח שאמי, לאחר שירת הים, אחרי הפסוק כי בא סוס פרעה וגו', אומרים כי ליי"י המלוכה וגו', וישתבט. אין זתקח מרים, ואין 'רפאני'. רק את שלושת הפסוקים הללו, כי ליי"י המלוכה וגו', ועלו מושיעים וגו', והיה ליי"י למלך וגו'. הרב צובירי בא להסביר, למה בנוסח שאמי, לא אומרים את 'זתקח מרים', ולמה לא אומרים 'רפאני'.

שאינ בו כ"כ חשיבות. שלא תדחה ותאמר, אולי זה יוצר 'תיקונים' וכדו'. [וע"ע בסידור אוצר התפילות דף קכ"ד, בתיקון תפילה].

והכותב מסיים כך, לפי כל זה יוצא, דמה שכתוב בקובץ התורני 'דברי חפץ חלק י"א וכו', שיאמר פסוק ראשון של רפאני וגו' וכן אחרון שהוא לישועתך קויתי יי, הוא בדקדוק גדול, (ודאי שדברי מרן שליט"א אינם צריכים הצדקה או חיזוק, וכ"ש ממני), ולא צריך להוסיף כי ליי"י המלוכה. במלים אחרות, הוא הגיע למסקנא שזה בסדר, שהדבר מדויק אפילו לפי שיטתנו, ולא צריך להוסיף כי ליי"י המלוכה.

נ.ב. אך אמנם מה שכתוב שם, שיאמר פסוק ראשון של רפאני 'לזכר בעלמא', לכאורה זה לא לזכר בעלמא אלא לזכור גאולה העתידה לאחר שהזכירו את גאולת מצרים, וכדאיתא שם במהרי"ץ על הפסוק רפאני יי יעו"ש. (וא"ת שגם משמעות הפסוק לישועתך וגו' היא על הגאולה העתידה, א"כ לכאורה סגי באמירת רפאני בלבד. ויש ליישב.

מי שייסד לומר את פסוקי רפאני, הדבר פשוט מאד, כיון שלאחר שירת הים וזתקח מרים זה נגמר בפסוק כי אני יי רופאך, עד כאן דיברנו על גאולת מצרים, וכיון שסיימנו ב'רופאך', מתחילים ב'רפאני', בכדי שהקב"ה ישלח לנו רפואה שלימה, ע"י הישועה שתבוא בקרוב. לכן הסמיכו 'רפאני' ל'רופאך'. ומסביר מהרי"ץ, שהגאולה העתידה היא יותר מן הגאולה של יציאת מצרים, כי גאולת מצרים היתה ע"י משה רבינו, ובסופו של דבר הגאולה הזאת לא היתה נצחית, זאת לא גאולה שלימה, אבל כאשר הקב"ה ירפא אותנו, 'רפאני יי' – וארפא, הרפואה תהיה מושלמת וגמורה. 'הושיעני', כאשר אתה תושיע אותנו, אנחנו 'זנושע' וכו'. כך הוא מסביר, כי הדברים האלה הם בכדי לקבוע את האמונה בלב ההמון יום יום, כי בוא יבוא המשיח ולא יאחר. זאת

שאלה מהקהל: אבל בשבת שירה (בשלח) ובשביעי שלפסח הם אומרים.

תשובת מרן שליט"א: לא כולם. שאמי-צנעאני, לא אומרים. זה במקומות אחרים. ישנם איזורים, שהם אומרים. זה לפי הסידורים שהגיעו אליהם בדפוס.

הוא כותב [בדף ס"ח] כך, דע, שלא נהגו אבותינו לומר כאן פרשת ותקח מרים הנביאה וכו', והוא בהתאם לסידורי חכמי ספרד ורבני אשכנז, יען כי זהו המנהג היותר קדום בעולם, ובא מבוואר בסידור רב עמרם גאון (העתקת הרב קורוניל דף ג' ריש ע"א) דבכל יום אומרים רק עד סוף השירה עיי"ש. וגם הרמב"ם כתב, שיש מקומות שנהגו לקרות בכל יום שירת הים עד סופה (ראה שם פרק ז' מתפלה הלכה י"ג ובסדר התפלה שם), והוא בעצמו ציין (בהלכות ס"ת סוף פרק ח') דפסוק כי בא סוס פרעה וכו' הוא סופה של שירת הים עיי"ש. יוצא מזה מבוואר אליבא דרב עמרם גאון והרמב"ם, שאין אומרים בתפילה פסוקי ותקח מרים וכו', שהרי אינם מהשירה.

במקום להודות בהדיא על האמת, שאין תכלאל אחד מארץ תימן, שאין שם את פסוקי ותקח מרים הנביאה, כולל התכאליל המאוחרות. אין אף אחד, בלי יוצא מן הכלל. בכל התכאליל, אפילו אחרוני-אחרונות, עד התקופה שנכסנו השינויים בזמנם, שזה בערך לפני כמאתיים וחמשים שנה, כולם מביאים את פסוקי ותקח מרים הנביאה. נו, אז מה עושים עם זה?

הרי הסברתי בס"ד בשיעור הקודם, כי בדור האחרון בתימן, נהיו שלוש קבוצות. מצד אחד, יש נוסח שאמי, שבראשו עומד ביהכ"נ אל'אוסטא. זה קיצוני מצד אחד. כי ישנם שאמי אחרים. רוב בתי הכנסת בעיר צנעא, היו נוסח בלדי. ויש את נוסח בלדי, שהוא באמצע, שהולכים עפ"י מהרי"ץ זיע"א. ויש את הצד

השלישי, שאלו הדרדעים, שהם קיצוניים לבלדי ב'מנהג הקדמון'. דהיינו, הם לא רצו לשנות שום דבר ממה שהיה בעבר. זאת השיטה של קאפח. והסברתי, כי כיון שהרב צובירי למד אצל אותו קאפח, לכן הדבר קצת השפיע עליו, הכיוון והתפיסה.

אולי נחמד יותר את הדברים. הדרדעים, זהו דבר חדש, זה לא היה עד מלחמת העולם הראשונה, בשנת תרע"ד. אז התחילו הדרדעים, לא היה עד אז את כל הדעות שלהם, לא נראו ולא נשמעו. כל הכפירה בספר הזוה"ק, כל עניין השינויים בנוסחאות התפילה, כל המנהגים וכו'. הכל התחיל מאז, בתקופה הזאת. עד אז, היה בלדי רגיל, והיה שאמי. והויכוח היה, איזה נוסח עדיף? זה אומר בכה, וזה אומר בכה. אבל אף אחד לא בא ואמר, שנוסח שאמי הוא נוסח קדום. כולם אמרו, זהו נוסח הספרדים, נוסח האר"י ז"ל, והם רוצים את הנוסח הזה. הרב צובירי, גדש את הסאה, הפך את הקערה על פיה. מה אתם אומרים, שנוסח בלדי הוא הנוסח הקדום? לא נכון. נוסח שאמי הוא הנוסח הקדום...

והסברתי אז, מהיכן הדבר בא לו. מה קרה? כיון שבעצם, כיון שבצעירותו הוא למד אצל קאפח, אשר חיזק את העניין של הנוסח הקדום בצורה עיוורת, בלי להתחשב בשום דבר, בצורה קיצונית. עשו פתאום "רוורס" כמה מאות שנים אחורה. הדרך של מהרי"ץ זיע"א, היא דרך של פשרה, שילוב של כל הדעות, ללכת בדרך הממוצעת. שהולכים בדרך של הקדמונים, וישנם דברים שאפשר לקבל ולהוסיף, היכן שזה לא סותר את הקדמונים. לא לשנות את הנוסח העיקרי, אבל אפשר להוסיף חוספות בתפילה, במקומות שאין חשש הפסק וכו', לא ניכנס כעת לפרטי הפרטים. וכיון שהשיטה שלהם נכנסה חזק בציבור, קיבל חשיבות וכבוד עניין 'הקדום', לכן הרב צובירי בא ואמר בדיוק ההיפך. במלים אחרות, הוא הפך את הקערה על פיה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

וכן לגבי כל הנשמה תהלל יה הללויה, הם מכפילים את הפסוק פעמיים. הדבר ברור, בכל הסידורים, אפילו בנוסח שרעב, תכלאל משתא שבזי, מה שהבאתי בשיעור הקודם, שהוא בעצמו מוסיף בצד וכותב, כי בדפוס כתוב נוסח אתה הוא י"י לבדך וגו', זאת השלמה מאוחרת יותר, אבל בפנים כתוב כרגיל, כל הנשמה תהלל יה הללויה – פעם אחת, ברוך י"י לעולם וגו' ימלוך י"י לעולם וגו', ויברך דוד וגו'. נוסח שאמי, לקחו מסידורי הספרדים את הפסוקים, ברוך י"י מציון שוכן ירושלים הללויה וגו', כל זה אינו קיים. לא היה ולא נברא. גם בתכלאל משתא הזה, כל אחד יכול לראות זאת, פירסמו אותו לציבור, צילמו אותו, כתוב שם את ויושע וגו', ותקח מרים וגו', רפאני י"י וארפא וגו'. זהו פחות או יותר, סגנון התכלאל.

דוגמא נוספת, לגבי הקדיש, יש את השינויים בסדר השבחים. אינני מדבר, על וימלוך מלכותיה, כי אינני יודע כיצד היום השאמי אומרים, אבל זכורני בילדותי שהרבה שאמי היו אומרים וימלוך מלכותיה כמו הבלדי, כפי הנראה בזמן האחרון אצלם נכנס וימליך, אבל לפי מה שאני זוכר בעבר מילדותי, יוצא שבהרבה מחוזות אמרו וימלוך, חוץ מהשאמי – צנעאני שלא אמרו כך. אולם אני מדבר כעת על השינויים שבסדר השבחים. בנוסח בלדי אומרים וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתעלה ויתהדר ויתהלל ויתנשא. בכדי שתזכרו את הסדר, עשיתי לכך סימן, בכדי שמי שאומר זאת בע"פ שיזכור ולא יתבלבל, ר"ת שְׁפָר"ע. ויש'תבח, ויתפ'אר, ויתר'ומם, ויתע'לה. ואז ממילא נשאר רק, ויתהדר ויתהלל ויתנשא. ההמשך הזה כבר מסתדר מאליו. אבל הם משנים את הסדר. כל הדברים האלה, ברור שהם באו רק מסידורי הספרדים.

אח"כ לגבי נפילת פנים, לפניך אני כורע וכו', הם אומרים במקום זה את לדוד אליך. אותו הדבר.

היסוד לחיזוק המנהג הקדום ועוצם חשיבותו, התחיל למעשה ממהרי"ץ, הוא הראשון שחקק זאת על הכתב ופירסם לדורות, שהתכאליל והתיגאן הקדמוניות הם העיקר. אבל מהרי"ץ נהג בחכמה ובתבונה, הלך בדרך התורה, נקט בדרך הפשרה והמיצוע. ולכן דרכו התקבלה ודעתו השתרשה בציבור שלנו. לעומת זאת הדרדעים עוררו מחלוקת עצומה וזעם רב, עד שנידו אותם, כידוע. דרכם היא כשיטה של מחקר יבש, אוניברסיטה, ללא יראת שמים. רח"ל.

כשראה הרב צובירי זאת, והכיר בכך גם הוא עצמו שיש עדיפות גדולה לנוסח הקדמונים שהוא יותר מקורי, התברר שבדפוסים ישנם שיבושים גדולים וכדומה, החליט להילחם נגד מהרי"ץ, וכל ימיו הקדיש לנוסחאות גירסאות ומנהגים. בנה במה לעצמו, ולא הצליח. כי השקר אין לו רגלים. אבל הוא היה כמו עיוור להשיג את מטרתו. 'השוחד' יעוור עיני חכמים.

א"כ בנדון דידן, כיצד אפשר לו ליישב זאת? הרי לאורך כל הדרך, כל מי שיפתח את הספרים יראה, שאי אפשר להגיד שנוסח שאמי הוא הנוסח הקדום דידן. אולי ניתן דוגמאות לכך. לצורך השיעור, רשמתי זאת לעצמי, למשל בתפילת שחרית, בכדי לשבר את האוזן. ישנם שנים עשרה דברים לפחות, מהדברים הבולטים, בשינויים שישנם בתפילת שחרית. כי ברור שהנוסח שאמי לקח את הכל מן הספרדים, וזה לא נמצא בסידורי הקדמונים אצלנו. אני מביא זאת בתורת משל, דברים שהם אולי הכי בולטים.

למשל, להגיד קדיש לפני ברוך שאמר. זהו דבר שלא נשמע ולא נראה. לפני הודו, הם אומרים קדיש דרבנן, לפני ברוך שאמר. אבל אין דבר כזה.

אח"כ הם פותחים י"י מלך, כל הציבור בעמידה, מה שאצלנו זה רק בשבת ויו"ט.

בשני וחמישי, בבלדי מחזירים ס"ת לפני סדר היום, אבל הם מחזירים אותו אחרי ובא לציון.

כמו כן, קדיש תתקבל. בבלדי אומרים אותו אחרי שיר של יום, בסוף, לאחר אמר רבי אלעזר וכו'. אבל בשאמי, הוא מיד אחרי ובא לציון. הכל לקחו מן הספרדים.

הוסיפו תפילה, לדוד הטה י"י אזנך, בית יעקב לכו ונלכה, שיר המעלות. את כל זה, אין בנוסח בלדי, ואין בשום תכלאל.

וכן לקראת הסוף, לאחר פיטום הקטורת, במקום קדיש דעתיד הם אומרים קדיש רגיל.

אמרתי בערך י"ב שינויים, שכל מי שמבין ויודע, יודה על האמת, שכל הדברים הללו באו מנוסחאות הספרדים.

מה יעשה הרב צובירי, בכדי להצדיק את עצמם, ולהתאים זאת? אז הוא בעצם התחכם כאן, והוא לא אמר שזה נמצא בכל התכאליל, כי אין אפילו אחד. אלא הוא מפנה עורף ואומר, שזה 'בהתאם' לסידורי חכמי ספרד ורבני אשכנז. זה "מותאם". מה הפירוש, מותאם? הרי לקחתם זאת מהם. איך זה יצא 'מותאם'?

אח"כ הוא מוסיף כך, ואם כי בסידור רב עמרם (העתקת רב פרומקין חלק ב' סי' פ"ח) כתוב לומר בתפילת יום ראשון של פסח ויושע עד כי אני ה' רופאך עיי"ש, הרי לא נשמע אצלנו מנהג זה. וכמו כן לא נהגו אבותינו לומר פסוקי ותקח מרים וכו' בתפילה, לא בשבת בשלח ולא בשביעי של פסח כלל וכלל.

זהו מה שאמרתם מקודם, אמנם ישנם איזורים שכן אמרו, אבל אצלם לא נהגו זאת. בסדר.

כעת תשמעו, כמו כן, לא נהגו אבותינו לומר כאן פסוקי גאולה, המתחילים רפאני ה' וארפא

וכו', הנמצאים במקצת תכאליל. תשמעו ותבינו איזו ממש התחכמות והתפתלות, מי שמבין את העוקץ של הדברים.

הוא מסביר, למה הם לא אומרים רפאני. יען כי ברוב התכאליל הקדמונים וברוב המאוחרים לא העלו, וגם בכל מקורות הגאונים וברמב"ם ובכל הפוסקים ראשונים ואחרונים אין להם שום זכר או רמז כלל. דהיינו, הם לא אומרים רפאני, כי ברוב התכאליל זה לא כתוב. ולמה אתם אומרים, אחרי כי בא סוס פרעה וגו', פסוקי כי לי"י המלוכה? הרי גם זה לא כתוב שם? אהה, הוא כותב כך, זה שנהגו אבותינו אחר גמרם שירת הים בפסוק כי בא סוס פרעה וכו', לומר שלשת הפסוקים הללו, כי לה' המלוכה ועלו מושיעים והיה ה' למלך, המורים על מלכותו של הקב"ה, כתב מהרי"ח בלקוטיו דשלשתם הביאום רב עמרם גאון בסידורו, ורבי אליעזר מגרמיזא בספר הרוקח (סי' ש"כ) עיי"ש, וכן העלו מהר"א הכהן בארחות חיים, ורבינו הכלבו עיי"ש.

אבל הרי בכל התכאליל כתוב זתקח מרים, ובכל התכאליל לא כתוב 'אתה י"י לבדך וגו'?' תגיד את האמת, אנחנו רוצים ללכת אחרי הספרדים. אבל לא להגיד, שאני לא אומר זאת, כיון שזה לא נמצא בתכאליל. נכון שבהרבה תכאליל זה לא נמצא, כבר אמרנו שבעצם זהו מנהג קדמון, אבל אתה מציג זאת כביכול שאתה רוצה ללכת לפי התכאליל, וזאת אינה אמת, זה פשוט לחפות על האמת. כי אם זאת הסיבה, הרי גם כי לי"י המלוכה, לא נזכר בתכאליל?

ולמה אתה מכפיל את הפסוק י"י ימלוך לעולם ועד, ואומר י"י מלכותיה קאים וכו'? כי כך זה בסידורי הספרדים. וואעיקרא המלה "קאים", אינה בנוסח תימן כאן אפילו בתרגום, ואכמ"ל. אם כן, זאת היא הסיבה. לפי התכאליל, תגיד ותקח מרים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הם לא מתביישים לומר זאת, והם מסבירים למה הם שינו. הדבר ידוע ומובא בספרים. הפסקי תשובות סידר יפה את הדברים בסימן ס"ח. ולמרות שהוא בעצמו חסידי, הוא משתדל להיות ניטרלי, להביא את שתי הדעות, אעפ"י שבכל זאת מרגישים בין השיטין שיש לו את הנגיעה ואת הכיוון שלו, הוא לא יכול לצאת מזה. אבל בכל אופן, הוא מביא בפירוש ובבהירות את שני הכיוונים, ותראו כיצד הדבר מוצג בצורה ברורה.

הפסק"ת מביא את דברי המשנ"ב ו"בס"ק ד' הכותב כך, אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפילה לכו"ע אין לשנות כל אחד ממנהג מקומו, כגון מנוסח אשכנז לספרד או להיפך, וכל כהאי גוונא. כי י"ב שערים בשמים נגד י"ב שבטים, וכל שבט יש לו שער ומנהג ומקור.

כעת מביא הפסק"ת, את דברי הספר מגיד דבריו ליעקב. כל אלו אשר רצו ללכת לפי נוסח הספרדים, הביאו את מה שכתוב בספרים, שהאר"י ז"ל תיקן סדר מלוקט מכמה נוסחאות, ויש י"ב שבטים, ולא יודעים מאיזה שבט אתה, לכן תאחו בדרך האר"י שהוא שוה לכל נפש.

והביא שם שגם החיד"א בספרו עבודת הקודש [קשר גודל סימן י"ב אות ט' מנהגי שרשי התפילות] כותב כך, אין לשנות ממנהג הקדום, כי י"ב שערים נגד י"ב שבטים וכו', ותפילה נוסח הספרדים עולה בכל אחד מ"ב שערים, האר"י ז"ל. המלים הללו, שכנעו רבים ללכת בנוסח הספרדים, ואי אפשר להכחיש את הדבר, זאת היא האמת. [אעפ"י שאם לדין יש תשובה, כי אין דבר זה מוזכר בכתבי האר"י המדויקים, שמונת השערים. רק מובא זאת בשם גורי האר"י, וזה לא כלכך מוסמך כידוע]. אבל עכ"פ הם לא באו ואמרו, שהנוסח שלהם הוא הקדום.

לאחר שהביא את שיטת החסידים – ההולכים כדרכם לפי דעת המקובלים – שכך הם

וכפי שאמרנו, הוספנו גם רפאני. ישנם החושבים, שהוסיפו זאת חכמי תימן, אבל הדבר אינו נכון, כי בעצם זאת תוספת קדומה בקהילות נוספות. מה תגיד, אינך רוצה להוסיף זאת? אז למה את מה שהספרדים אומרים, שיר המעלות ממעמקים וגו' בעשי"ת, אתה כן אומר? אתה אומר זאת, בגלל שהספרדים אומרים. אם כן מובן, כי לאמיתו של דבר, זאת היא הסיבה האמיתית.

עד שקם הרב צובירי, הם לא התווכחו בסגנון הזה. הם אמרו, אנחנו הולכים לפי נוסח הספרדים, כך הוא נוסח האריז"ל. ואם הויכוח היה ממשך כך, הדבר היה מצויין. הויכוח היה לשם שמים, וזאת היא האמת, זהו לאמיתו של דבר. אם על כך היינו מתווכחים, כפי שדיברו בכל הדורות, הבלדי אומר אנחנו הולכים לפי מנהג אבותינו מדורי דורות, איננו רוצים לשנות את מנהג אבותינו, והשאמי אומרים שהם רוצים ללכת לפי תפילת החודש דפוס ליורנו וכדומה. זהו כמו מה שאומר מהר"ר יצחק ונה, כתוב כך בתולעת יעקב, לומר לדוד אליך. האריז"ל אומר כך, וזה אומר כך, בסדר, עכשיו מובן שאלו שתי שיטות, והויכוח היא נורמלי. אבל, לא להכחיש את האמת, אל תבוא ותאמר, שאבות אבותיך מימי קדם התפללו בנוסח הזה.

ההסתמכות שלו על סדר רב עמרם גאון, כביכול להוכיח שכבר בזמן הגאונים נהגו לומר כי לי"י המלוכה, גם היא משענת קנה רצוץ. כי המעיין במבוא לדסר רע"ג מהדורת גולדשמיד, שאסף את כל הכתבי יד של רע"ג, יווכח לדעת כי זה אך ורק בכת"י יחיד שאין לסמוך עליו. זה העתק מאוחר, שהכותב העלה בו את מנהגי מקומו, ולא את מה שכתב רע"ג עצמו. [וע"ע לעיל ד"ה ואעפ"י].

לעומתו, כאשר האשכנזים מדברים על הנושא, החסידים אומרים במפורש, אבות אבותינו התפללו בנוסח אחר, ואנחנו שינינו את הנוסח.

אם כן יוצא, שישנה כאן כבר מחלוקת. החסידים אומרים, שצריך ללכת ולשנות לפי נוסח האר"י, והחת"ס אומר, מה פתאום.

ממשיך הפסק"ת וכותב, ושוב באו תלמידיהם אחריהם, להצדיק את הצדיקים כל אחד על פי דרך רבותיו, והרבה דיו נשפך וקולמוסים נשתברו בעניין זה.

למשל בשו"ת אגרות משה [ח"ב סי' כ"ד], להג"ר משה פיינשטיין זצ"ל, שהיה בדור שעבר, שאלו אותו שאלה, מישוהו חסידי הלומד בישיבה ליטאית אשכנזית, והתרגל להתפלל בנוסח אשכנז. הרי החסידים מתפללים בנוסח ספרד, וכעת הוא רוצה לשנות את נוסח התפילה. אבל הרי אתה חסידי, ואבותיך התפללו בנוסח ספרד, כיצד אתה מתפלל בנוסח אשכנז? שאלו את האגרות משה, מה עליו לעשות? הוא צריך לחזור לנוסח אבותיו?

עונה האגרות משה, כי אין בזה שום חסרון. אדרבה, אתה חוזר לנוסח של אבות אבותיך. לדעת האגרות משה, מה שהוא חסידי והוא כעת מתפלל בנוסח אשכנז, שזהו בעצם הנוסח הישן, זהו דבר מצויין, חזר לנוסח הקדום שלו. וזה כמו אצלינו שאמי שיחזור לנוסח בלדי.

גם בספר תשובות והנהגות [ח"א סי' ס"ח] מובא בשם החזון איש, אין להקפיד במי שבא ללמוד בישיבה, אם ישנה כנוסח התפילה דשם.

מצד שני, המנחת יצחק, זהו שהיה הראב"ד של העדה החרדית, הכרתי אותו בביתו בזמנו בירושת"ו, לפי שהוא בעצמו חסידי, הוא אומר בדיוק ההיפך. כאשר שואלים אותו על כך, הוא עונה הפוך. לדעתו, אפשר לשנות רק מנוסח אשכנז לנוסח האר"י, אבל לא מנוסח האר"י לנוסח אשכנז.

כעת תראו ותבינו, כל אחד, תלמידי החסידים אומרים כך, ואלה אומרים ההיפך.

אומרים, הוא מביא מצד שני, את דברי החתם סופר [בתשובותיו סי' ט"ו ט"ז] שכתב כך, ומה שהעתיק מעלתו מס' ליקוטי אמרים וכו', לא זכיתי להבין דברי הספר ההוא, שכתב נוסחא הספרדית היא לבני תערובת וכו', והנה כל חכמי צרפת רש"י ובעלי תוס' ור"מ ור"ב והרא"ש והטור כולם התפללו אשכנזית, ולא ידעו שבטם, ועלתה תפילתם השמימה וכו'. על כן דברי הספר הנ"ל, כדברי ספר החתום.

אומר החת"ס, כי לא מובן מה שהם מדברים, מה זאת אומרת? הרי אף אחד לא יודע את השבט שלו? מה אתם אומרים, שנוסח הספרדים הוא יותר טוב מכל הנוסחאות? לא יתכן.

ובעצם, כך היא גם שיטת הגר"א, שהיה גאון וגם מקובל אלהי, וגם הוא החזיק בנוסח אשכנז, אפילו שכיבד מאד את האר"י. לא התייחסו לכך בתורת סיבה, לשנות את נוסח התפילה שלהם. בדרך הזאת, מובנת המחלוקת כך.

ובהערה 20 מביא הפסק"ת כך, הבעש"ט ותלמידיו, שתיקנו להתפלל נוסח האר"י, לאו דווקא לבני עליה המכוונים עפ"י הכוונות, אלא גם להמוני העם.

אח"כ הוא מביא את שו"ת דברי חיים מצאנז, החולק על החתם סופר, ומסקנת דבריו הוא להחזיק את נוסח האר"י. אבל תשמעו, איך הוא אומר את האמת, בלי לעוות, בלי להציג מציאות שאיננה נכונה. מי שנפשו חשקה, יוכל לסמוך על גדולי הדור קדושי עליונים, ששינו הנוסח אשכנז לנוסח ספרד. 'שינו'. הוא אומר את האמת. ואינני ח"ו כחולק על מרן רשכב"ה החת"ס ז"ל וכו', רק מה שראיתי וקיבלתי מפי קדושי עליונים בנגלה ובנסתר אמרתי, והי' הטוב ינחני בדרך אמת. דעתו כי מי שרוצה לשנות את הנוסח, הוא יכול לעשות זאת, יש לו על מה לסמוך.

שערי יצחק – השיעור השבועי

מתנהג בצורה אחרת. אצל הליטאים, העיקר והדגש הוא לימוד תורה. ואצל החסידים, יראת שמים. זה מה שאומר הפסק"ת, זאת תפישת חיים. לכן הוא אומר, כי מאורי הדור האחרון הללו קבעו, שאם נראה שאתה נמשך בנשמתך ומתאים לך השיטה החסידית, או ההיפך, חסידי הנמשך דוקא לשיטה הליטאית, בסדר, אתה יכול לשנות גם את הנוסח. א"כ מובן, כי כל הנושא הזה, אינו שייך אצלנו. אצלנו הויכוח נשאר יותר ב"יסודות", ונשאר כפי הפשטות, שאי אפשר לשנות מנהג אבות. תורה וירא"ש אצלנו משולבים יחד. לא מפרידים ביניהם, הן הבלדי והן השאמי.

אני מקוה שהדברים מובנים, אני משתדל להסביר ברחל בתך הקטנה, אם משהו לא מובן אזי אדרבה, אני רוצה שתשאלו.

שאלה מהקהל: שאמי שרוצה להיות בלדי...?

תשובת מרן שליט"א: לא ענית על השאלה הזאת. רק הסברתי, שאין מה לדמות בין הנושאים. דהיינו, אצלם הדבר מובן. לגבי הפרט הזה, כל אחד שירצה לשנות, שיעשה שאלת חכם. רק הסברתי, שהתפיסה וההסתכלות כאן היא אחרת. ראשית, בכדי להעמיד את היסודות, לדעת את האמת, שנוסח בלדי הוא הקדום ונוסח שאמי הוא המאוחר, ויש סיבות לכך. ומי שמתפלל נוסח שאמי, סוף סוף ישנם הרבה תלמידי חכמים שאחזו כך, אולי עוד מעט נסביר זאת גם מנקודת ראות אחרת, אבל זהו ויכוח הלכתי גרידא.

שאלה מהקהל: אם בלדי נמצא במקום שמתפללים נוסח שאמי, או ההיפך, הקהילה שלו היא אחרת? או אם הוא נמצא במקום שאין לו ביכ"נ אחרת?

תשובת מרן שליט"א: אינני נכנס כעת לשאלה הזאת, והדומות לה. ברצוני רק לברר את

אבל שוב הפעם, אף אחד לא הכחיש את המציאות, אלא אמרו את האמת. אם כאן היה מסתיים הויכוח, הדבר היה טוב מאד. לכל אחד, יש על מה לסמוך. הויכוח הוא מובן, ואלו ואלו דברי אלהים חיים.

מה עושים למסקנא?

תראו דבר מעניין. בעל פסקי תשובות, מסכם את העניין בזה"ל, הכרעת ההלכה על פי גדולי ומאורי הדור האחרון, שאם נפשו נמשכת אחר קהילה מסוימת, או נפשו חשקה במרכז תורה מסויים, או שבא לדור במקום שאין בסביבתו אלא בית כנסת אחד בנוסח מסויים, בכל אלו רשאי לכתחילה לשנות נוסחתו, בין מנוסח אשכנז לנוסח ספרד או מנוסח ספרד לנוסח אשכנז, ובלבד שיהיה בדעתו לעשות כן דרך קביעות, כתפיסת חיים, ולא רק לזמן קצוב ומסויים, ומחמת סיבה אמיתית ומוצדקת וכנתבאר. כי בלא זה, אין מן הראוי לשנות מסורת אבות.

כאן בעצם כתוב, את שורש העניין. ונראה ממילא שישנו הבדל, בין מה שאנחנו מדברים, לבין מה שהאשכנזים מדברים. דהיינו, אצלם, החסידים והליטאים, זהו אינו ויכוח על נוסח התפילה, לא זהו העיקר, הויכוח הוא בשיטה. יש את שיטת הבעש"ט ותלמידיו, ישנן הנהגות של חסידים, יש להם דרך אחרת בלימוד התורה ובעבודת ה'. ולליטאים, יש את הדרך שלהם. לא ניכנס לכך כעת. אצלם, נוסח התפילה, זהו רק פרט אחד. אבל אצלנו התימנים, שאמי ובלדי, רק על זה הוא הויכוח. אין ויכוח בהנהגה, או בהשקפה, או בעבודת ה'. כל הויכוח היה, האם להגיד כך, או אחרת. לכן אצל האשכנזים, כאשר מישו חסידי בא ללמוד ולהתפלל בישיבה ליטאית, הוא בעצם משנה את כל ההנהגה שלו. וכן אחד ליטאי, שבא לחסידים, הוא משנה את הכל, אפילו את המלבושים, הוא כבר לובש שטריימל, יש אדמו"ר, והולך הוא ליטיש וכו'. כל הבית,

היסודות. את הפרט הזה, להלכה ולמעשה, נשאר כרגע. (לגבי השאלה האם שינוי מנוסח לנוסח צריך התרת נדרים, ענה מרן שליט"א [סדרת הקלטות "ויאמר יצחק" קלטת מס' 27], כי לא צריך התרת נדרים).

גם שאלו את הגרש"ז אוירבך זצ"ל, לגבי בחור ישיבה אצלם, שזה מפריע לו לדיבוק חברים וכו', הוא לא ענה על כך. הוא אמר, 'לעשות שאלת חכם'. זהו דבר התלוי בכמה גורמים, ואי אפשר לתת על כך תשובה כוללת. הדבר תלוי בעוד כמה וכמה פרטים.

שאלה מהקהל: אבל החסידים, אינם נוהגים בדיוק כמו הספרדים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. זאת עוד בעיא. החסידים עשו נוסח מעורבב. אפילו הסידור של חב"ד, שהם אומרים שזהו נוסח האר"י, נתברר שזה לא נוסח האר"י האמיתי. האמת היא, שאף אחד אינו יודע מהו נוסח האר"י בדיוק.

ובעצם, ישנם כאן כמה וכמה ויכוחים. ישנו בכלל ויכוח, האם האר"י הוא ספרדי או אשכנזי? הרי האר"י היה ממשפחת לוריא, והוא התפלל בנוסח הספרדים. הם אומרים, שכיון שהוא היה בין ספרדים, לכן הוא התפלל בנוסח הספרדים. הרי החתם סופר אומר, שהאר"י גילה את הסודות, לפי נוסח הספרדים. אבל אם האר"י היה אשכנזי, הוא היה מגלה את הסודות לפי נוסח האשכנזים. כך הוא אומר. החת"ס סבר, שהאר"י הוא ספרדי. אבל, היו כאלה שאמרו ההיפך. ולבסוף נתברר, ששני הדברים הם נכונים. אביו היה אשכנזי, ואמו היתה ספרדיה.

שאלה מהקהל: אמו היתה ממשפחת פרנסיס, הוא היה מדבר איתה בלשון לאדינו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. והאר"י גם היה בין ספרדים, בקהילה ספרדית. ומצד שני, הוא

החזיק בפיוטי האשכנזים. הוא עשה משהו משותף, הרכיב כמה דברים. הוא אפילו דרש בשפת "אידיש", בביהכ"נ האשכנזית בצפת. האר"י החזיק יותר מהפיוטים של ר"א הקליר, שמצויים במחזורי האשכנזים, מפני שהם מכוונים על פי הסוד, משא"כ פיוטי הספרדים, ר"ש בן גבירול, ור"י הלוי וכדומה, שהיו פשטנים. אבל מהרח"ו, שהיה ספרדי גמור, הוא אמר, לא, זה מנהג ישראל תורה, ואני אומר את הפיוטים של הספרדים.

בנוסף, ישנו בכלל נידון, האם האר"י רצה שישנו את המנהגים. האר"י עשה את ההנהגות האלה לעצמו, אדרבה הוא הסתיר את הנהגותיו, לא רצה שילמדו ממנו. יש בנושא הזה, כמה וכמה נקודות.

נקודה נוספת, שאולי רמזתי אותה מקודם, שבעצם שיטת מהרי"ץ היא כמו הגר"א, שבכל נוסח ישנן סודות. זה לא שהסודות נמצאים, רק בנוסח של הספרדים. אם אתם זוכרים, דיברנו בעבר [שיעור מוצש"ק ראה ומוצש"ק נצבים ויילך שנת ה'תשע"ד] לגבי 'מקבץ נדחי עמו ישראל', שמהרי"ץ זיע"א מסביר כי בנוסח שלנו התימנים, השם 'חיל בלע ויקיאנו' רמוז בסוף הברכה. אל תגיד, שהסודות הן רק בנוסח הזה ולא בנוסח האחר. ואותו הדבר, גם אצל הגר"א. הרי יש את סידור הגר"א עפ"י הסוד, שהוא ג"כ מסביר את הנוסחאות שלהם עפ"י הנסתר. הכל הוא בבחינת, אמיתה של תורה. עניין 'הסוד' אינו מכריע כאן, כי לפי הסוד ניתן תמיד למצוא פנים גם לצד השני.

אדרבה, על פי הסוד, הבחינות הן כ"כ משתנות, שאפשר למצוא מקור לכל הדעות. ניתן לראות בחוש, כיצד 'אלו ואלו דברי אלהים חיים'. זהו ויכוח אמיתי, כדרכה של תורה, ואף אחד אינו יכול לזלזל ח"ו בשני. אי אפשר להגיד, שהנוסח הזה הוא פסול, או הנוסח השני.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא אומר, מה אתם טוענים? 'הנוסח הקדום'? לדבריו, זאת טענה מסוכנת, שהרי בעבר לא התפללו בשום נוסח, ואם משהו קדום הוא מחייב, א"כ צריך להזהיר את הציבור, כיון שזאת הטענה של הרפורמים אשר יצאו מהמחנה לגמרי. כבר הבאתי בשיעור הקודם את דבריו.

לפי עניות דעתי, הדבר בגדר 'טענו חטים והודה לו בשעורים'. אין הנדון דומה לראיה. הוא טוען, מה פירוש 'הנוסח הקדום'? הרי פעם, כל אחד התפלל כפי צחות לשונו. אבל, איננו מדברים כעת, מה היה לפני אנשי כנסת הגדולה. נכון שלפני זמן אנשי כנסת הגדולה, לא היה נוסח. איננו מדברים על 'נוסח הקדום', שהיה לפני זמן אנשי כנסת הגדולה. אז לא היה בכלל שום נוסח, כל אחד אמר כפי צחות לשונו. הוא אומר, שזאת הטענה של הרפורמים. אמנם, אינני יודע מה בדיוק טוענים הרפורמים, אבל כך מובן מתוך דבריו.

בעוה"ר הרפורמים בכלל יצאו מן הכלל, מחקו מן הסידור את מה שהם רוצים, הם לא בחרו להם נוסח, אלא מה שלא מוצא חן בעיניהם, לא מתאים להם, לא נראה להם מודרני, הוציאו. פעם בעבר, שהם לא חשבו שיחזרו יהודים בעתיד לארץ ישראל, הם מחקו את המלה ירושלים. כי הם לא חשבו, שיגיע היום שיחזרו לירושלים. היום בזמנינו, הם נלחמים על הכותל המערבי, אבל בזמנו, הם הורידו מהסידור את התפילה על המשיח ועל ירושלים. וכדומה. בכל מקום שמוזכרת המלה ירושלים, הם לא אמרו אותה, כי הם לא חשבו שיגיע היום ונזכה לגאולה שלימה. הם מחקו מהסידור את מה שהם רצו, עשו כראות עיניהם. אם כן, וכי זאת היתה הטענה של הרפורמים? אני מבין מדבריו, שהרפורמים טענו, כי בעבר לא היה נוסח, ואפשר להתפלל מה שרוצים. יפה מאד. אתם לא מקבלים את חז"ל, ולא את אנשי כנסת הגדולה. מינים ואפיקורוסים. מחוץ למחנה מושבם. אבל בנדון דידן, איננו מדברים

אבל הנוסח שהיה לאבות אבותינו, זהו נוסח בלדי. והיו קהילות, שרצו לשנות ושינו. בסדר. זה אמת ויציב. הם חושבים שכך יותר טוב, ויותר רצוי. זכותם. הם תלמידי חכמים, וכך הם חושבים. זה לא טעות מיסודה. אעפ"י שאנחנו לא סוברים כמותם.

בכל אופן, ישנם כאן שני צדדים, וצריך הכרעת חכם, אם ישנו איזו נושא, אשר צריך לדון עליו באופן מעשי. וכעת איני רוצה להיכנס לפרטים אלו. והערת העורך: עיין תשובת הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שנתפרסמה בקובץ דברי חפץ חלק ה', שיכול לשנות מנוסח שאמי לנוסח בלדי.

המשך ההתייחסות למ"ש הרב שלמה קורח שכביכול שני הנוסחים הם קדומים, ולשאר דבריו בתשובתו שם.

מכך הגענו, למה שכתב הרה"ג שלמה קורח תנצב"ה, נכנסנו לעניין זה מתוך כך, הוא חשב שהרב צובירי צודק, לכן הוא כמעט הלך בדרך שלו. בעוד שהרב צובירי, הפך את הקערה על פיה, לומר שנוסח שאמי הוא הקדום ולא הבלדי, הרב קורח הלך קצת 'על יד' זה, וכתב ששניהם קדומים... גם שאמי, וגם בלדי.

אך כבר הסברנו בשיעור הקודם, שאי אפשר להכחיש את האמת. הרב שלמה קורח, לא נתעסק בזה, הוא כמעט ולא השתמש עם כתבי יד, הוא לא בדק ספרים כפי שאנחנו בדקנו, ראינו ב"ה את כל התכאליל הקדמוניות, וב"ה שזכיתי לראות עוד אלפי ספרי כת"י, והבאתי דוגמאות לכך. ברור כשמש, שהדבר אינו נכון.

אבל היתה טענה נוספת, שהוא הכניס בתשובתו שם, לגבי אלה האומרים 'המנהג הקדום'. האמת היא, שאינני יודע אל מי הוא מדבר. הוא כותב על אלו 'הפועלים אצל המוני העם לשנות מנהג תפילתם', אינני יודע על מי הוא מדבר, כנראה היתה בזמנו איזו קבוצה שניסתה לנסות להשפיע שישנו מנוסח שאמי לנוסח בלדי.

על כך בכלל. ח"ו. יש את נוסח אנשי כנסת הגדולה, ורק ישנו ויכוח מהו הנוסח שלהם, מה הוא הנוסח האמיתי הקדום.

ולאמיתו של דבר, נוסח שאמי, כגון מהר"ר יצחק ונה זצ"ל, שהיה אחד מגדולי חכמי תימן, שבעצם התכלאל שלו, אפילו שיש בו כמה שינויים, הוא נחשב עדיין נוסח בלדי, כיון שכתוב בו זתקח מרים ורפאני, וקדיש דעתיד וכו', הוא שינה רק מעט דברים, כגון במקום לפניך אני כורע וכו' לומר לדוד אליך וגו'. וגם לגבי הנוסחאות, הוא לא מדייק בהם כפי שעשה מהרי"ץ. הוא כותב על כך מיד כמו לשם הקדמה, הוא מסביר למה, בכדי להבין את השיטה ההלכתית הזאת.

הבאתי את דבריו, בקונטרס מילי דברכות (סימן כ'). הוא כותב זאת, בדף הראשון של הסידור. מהר"י ונה זצ"ל, הוא אחד מאלה, שהשינויים התחילו בזמנו. זה לא נוסח שאמי, של זמנינו. הוא עוד נחשב בלדי. מאה שנה אחריו, כבר התחילו שינויים גדולים לגמרי, הלכו כמו הספרדים בעיניים עצומות. הוא בזמנו, שינה רק כמה וכמה דברים.

בכל אופן, הוא מביא זאת בשם בעל לחם שלמה, זהו אחד מחכמי תימן המקובלים, מהר"ר שלמה הכהן, חכם חשוב מאד. וז"ל, שמעתי מרבי שלמה ברבי דוד הכהן, שמטבע הברכות שאסור לשנותו הוא חותם הברכות לבד, אבל שאר סידור הברכות והתפילות יש לו להוסיף ולגרוע. והראיה לנו ממה שמזכירין החכמים אינן מזכירין אלא חותמן, כמו שאמר בפרק שביעי מיזמא וכו'. הוא מביא ראיות לכך. אעפ"י שיש תשובות על כך.

בקיצור, הוא אומר כי לא משנה נוסח הברכה, כגון אהבת עולם אהבתנו י"י אלהינו וכו', אין דיוק בנוסח, העיקר הוא החתימה, בא"י הבוחר בעמו ישראל באהבה. וכדומה. לגבי כל נוסח הברכה בעצמו, אם אתה מגרע או מוסיף, ואינך

משנה את תוכן העניין, אין דיוק בכך. לפי זה גם מובן, למה נוסח שאמי, איננו מדוייק. מי שידוע, בנוסח שאמי, הם לא מדייקים בנוסח, מצוי שהם מכניסים חצי או חלק מנוסח בלדי, והשאר מסידורי הדפוס. למשל בערבית בברכת אהבת עולם, רבים מהם אומרים כך, זאהבתך וחמלתך לא תסור ממנו לעולמים, כי היא עטרת ראשנו ותפארתנו סלה. מוסיפים דברים, כמו הבלדי, כיון שהם לא הקפידו על הנוסח. השיטה שלהם היתה, שהנוסח אינו חייב להיות מדוייק. זה לא ספר תורה, שאסור להוסיף מלה או גרע מלה.

שיטת מהרי"ץ זיע"א, היא בדיוק ההיפך. מהרי"ץ מדייק על ככל מלה, ועל כל וא"ו, ועל כל ניקוד, לא לשנות מהנוסח הקדום. אבל השיטה שלהם היתה, שאין בכך קפידא. א"כ מובן, שכך היא שיטתם, זאת דרך אחרת. בעצם הנוסח שלהם נוסד על כך, שאין צורך לדקדק ולומר דוקא כך. אני מדבר, על מה שנוגע לנוסחאות ולגירסאות. זאת הדרך וכך הכיוון שלהם.

א"כ מובן, כי הדבר אינו קשור לרפורמים. חס ושלום, אין מה להשוות בין הדברים, וח"ו יכולים להיכנס מכך לידי טעות.

לאחר מכן הוא מביא, שהם טוענים שכוונתם לשם שמים, והנצי"ב כתב שלשם שמים זה רודף שלמונים וכו'. אינני יודע מה הקשר לשלמונים, איזה כסף יוצא מהדברים האלה. וגם כמדומני שהנצי"ב לא כתב זאת עכ"פ כנראה הוא מתכוון, שלאנשים האלה היו מגמות אחרות.

בכל אופן, צריך לומר את חשבון הדברים, לגופו של עניין. ובנ"ד אנחנו מדברים על האמת, בבית המדרש, לשבת על המדוכה, שהדברים יהיו ברורים לאמיתתה של תורה, בלי נגיעות ח"ו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

זהו כפי שאנחנו מוסיפים פסוק, בסוף מזמור 'תהלה לדוד'. הרי סוף המזמור הוא, **שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֲהָבָיו וְאֵת כָּל הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד. תְּהַלֵּל יְיָ יְדָבָר פִּי וַיְבָרֶךְ כָּל בְּשָׂר שֶׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד** [תהלים קמ"ה]. כאן נגמר המזמור. אבל אנחנו מוסיפים עוד פסוק, **וַאֲנַחְנוּ נְבָרֶךְ יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ** [תהלים קט"ו, י"ח]. הסיבה היא, כי המלים ויברך 'כל בשר', הכוונה היא על אומות העולם. כולם נקראים, 'כל בשר'. אבל, 'ואנחנו נברך יהוה, מעתה וגו'. לא רצו לסיים, באומות העולם, וגומרים את המזמור עם 'אנחנו'. הארכנו על כך במקו"א. ה"ה בנ"ד, לא רצו לסיים במלים, 'כי ביתי בית תפילה ייקרא לכל העמים'.

בכל אופן, אין כאן שום חשש הפסק. זהו כפי שחכמי תימן, הוסיפו עוד כמה וכמה דברים. למשל, 'זכרה לחסדי דוד עבדך', בסוף פסקת אתה הראית. לא כתוב זאת בשום נוסח, ובכל זאת הוסיפו את זה. [עייני שיעור מוצש"ק בשלח ה'תשע"ג, ומוצש"ק מסעי ה'תשע"ח].

הדבר מותר בהחלט. ישנם דברים, שמותר להוסיפם, היכן שאין חשש הפסק. הרי זה לא שינוי מטבע ברכה, ולא נוסח אנשי כנה"ג. או מה שהוסיפו, מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, לאחר קריאת ספר תורה. לא כתוב זאת בשום סידור. הוסיפו זאת, עפ"י דברי הזוה"ק, כפי שמהרי"ץ מסביר, שבזמן הגלילה, המלאכים אומרים זאת. אולי הדבר נמצא, בנוסח אלג'ר, או לוב, לפי שכמדומני כך מובא בספר חיי אברהם (כלפון). אולי. אבל פה ושם רואים, שהוסיפו כמה דברים.

וכן בסוף הקדיש, עושה שלום במרומיו וגו', הוסיפו את המלים 'וינחמנו בציון ויבנה ברחמיו את ירושלים וכו'. זאת הוספה של חכמי תימן, כפי שדיברנו בזמנו [מוצש"ק מסעי ה'תשע"ח]. אותו הדבר, הוסיפו גם כאן.

התייחסות מרן שליט"א למ"ש הרב צובירי בסידורו כנסת הגדולה, לגבי הוספת הפסוק (בתיקון בשחרית) נאום י"י אלהים מקבץ נדחי ישראל וגו'.

כיון שהסתכלתי בסידור של הרב צובירי, ראיתי איזה דבר שנפתח לי במקום אחר, אחרי פרשת העקידה, 'כמו שכבש אברהם אבינו רחמיו ועשה רצונך בלבב שלם וכו', אומרים בהמשך כך, תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם. ואחר כך, והביאותים אל הר קדשי ושימחתים בבית תפילתי וגו', כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים. מה אומרים לאחר מכן?

הציבור עונה: נאום י"י אלהים מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו לנקבציו.

מרן שליט"א: נכון.

טוב, אני מסתכל כאן בסידור, וראיתי שפתאום הוא כותב על זה כך, **המוסיפים פסוק נאם ה' אלהים מקבץ וכו', אין כאן מקומו, ולא נמצא לו זכר, לא בסידורי ספרד ולא בסידורי אשכנז.**

אל תגיד את הפסוק הזה. כאן, הוא לא מרשה לנו להוסיף פסוק... מה שהספרדים אומרים, מותר להוסיף. אבל את מה שהתימנים מוסיפים, מה שחכמי תימן נע"ג הוסיפו, אל תוסיף. כי 'אין לזה זכר לא בסידורי ספרד ולא בסידורי אשכנז'. [ראיתי גם מה שכתב בספרו שורש החיים]. הדבר אינו כתוב, לא אצל הספרדים ולא אצל האשכנזים. ואני תמיה, מה? מדוע אסור לתימנים להוסיף? וכי ישנו כאן איסור של הפסק? מה מפריע לך? מה לא טוב?

חושבני, שחכמי תימן נע"ג היו חכמים גדולים, כי הם לא רצו לסיים במלים 'ייקרא לכל העמים'. אכן הדבר נכון, מה שהוא כותב, שזה לא נמצא בסידורי העדות האחרות. אבל אבותינו בחכמתם, ראו שזה לא כ"כ רצוי.

מדוע אומרים אז את הפסוקים והביאותים אל הר קדשי וגו' עולותיהם וזבחייהם וגו' במהירות, ולא בניגון הטעמים כביתר הפסוקים, ועל מי קאי פסוק זה.

אבל, ישנה כאן נקודה מעניינת. מי ששם לב רואה, כי נוהגים לומר את הפיסקא הזאת במהירות, דהיינו במרוצה. הרי את הפסוקים הקודמים אומרים כך, 'תתן אמת, ליעקב. חסד, לאברהם. אשר נשבעת לאבותינו, מימי קדם. את הכל אומרים, עם הטעמים. א"כ, היו צריכים לומר גם את ההמשך כך, 'והביאותים, אל הר קדשי. ושימחתים, בבית תפילתי. עולותיהם וזבחייהם. לרצון, על מזבחי. מדוע לא אומרים כך? כמו כן, מדוע אומרים זאת במרוצה? מה קרה?

תשובה מהקהל: רוצים שיבוא הדבר מהר.

תגובת מרן שליט"א: יפה. זהו כפי שאומרים במרוצה את המלים 'להשמדם עדי עד', באמירת מזמור שיר ליום השבת. וכן במזמורי המועדים, למה רגשו גויים ולאומים יהגו ריק וגו', עד שמגיעים אל הפסוק, תרועים בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם, שפתאום אומרים אותו במהירות. זהו דבר בולט, כי זה בקצב אחר לגמרי. על דרך זה בנ"ד, רצו לומר זאת במהירות בגלל הסיבה הזאת. להראות גודל השתוקקותם לכך.

אבל לכאורה, זהו פלא עצום. נשתוממתי על כך, עמדתי כאן בתמיהה, לכאורה. כי הרי הפסוק והביאותים אל הר קדשי וגו', איננו מדבר עלינו – עם ישראל, אלא על הגויים, בני הנכר. לכאורה הדבר פלא.

הפסוק הזה, מובא בספר ישעיה, פרק נ"ו. כתוב שם כך, 'פי כה אמר יי' לְסָרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת שְׁבִתוֹתַי וּבָחֲרוּ בְּאֲשֶׁר חָפְצָתִי וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי. וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְשֵׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֲתֵן לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת. וּבְנֵי הַנְּכָר הַנְּלוּיִם עַל יְיָ לְשִׁרְתוֹ

וּלְאַהֲבָה אֶת שֵׁם יְיָ לְהִיזוֹת לוֹ לְעֲבָדִים כָּל שְׁמֵר שְׁבֵת מִחֻלּוֹ וּמַחְזִיקִים בְּבְרִיתִי. וְהִבִּיאוּתִים אֶל הַר קָדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבֵית תְּפִלְתִּי עוֹלֹתֵיהֶם וּזְבֻחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל מִזְבְּחֵי פִי בֵּיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים. הַמְדוּבָר עַל בְּנֵי הַנְּכָר, וְלֹא עַל עַם יִשְׂרָאֵל.

שאלה מהקהל: אבל כתוב לפני כן, כל שומר שבת וגו'?

תשובת מרן שליט"א: נכון, הכוונה לאלה שיחזרו בתשובה, בני הנכר אשר יתגיירו. הזכירו את העיקר, שהם ישמרו שבת ועי' רד"ק שם, ומחזיקים בברית. ועליהם אח"כ נאמר, והביאותים אל הר קדשי וגו'.

גם מהרי"ץ זיע"א בעצמו, מביא זאת ועץ חיים דף קי"ד ע"ב בשם הרד"ק. וז"ל, והביאותים, כמי שיכניס אורח בביתו ומקבלו בשמחה, כן אמר, אצוה לכהנים שיקבלו לגרים בשמחה. המדובר על הגרים, לא על עם ישראל בכלל.

ובפרט, שכאן זאת פרשה בפני עצמה. דהיינו, ישנו כאן ריוח פרשה, לפני הפסוק 'זבני הנכר'. ואחרי המלה 'לנקבציו', שזאת סוף הפרשה. זאת 'פרשה סתומה'. אמנם בתאג כת"י של בניה הסופר, ראיתי שזה נמצא רק מלפני כן, בפסוק כי כה אמר יי' לסריסים וגו'. וכאן הוא לא עושה פרשה, אלא בפיסקא לפני כן. רואים עכ"פ, שהדבר מקושר למקודם. לכאורה זהו פלא עצום.

מצד שני, ראיתי במדרש הגדול ובסוף פרשת ויקהל, דף תשנ"ט, שכתב כך, ויקיים בנו, והביאותים אל הר קדשי וגו'. רואים במפורש, כי הוא הבין שהכוונה היא על עם ישראל. ווע"ע תורה שלמה ס"פ פקודי דף ק"ה סוף הערה פ"ה, וצ"ע. יב"ן.

כאשר נתבוננתי בפירוש של מהרי"ץ, למרות שהוא הביא כך את דברי הרד"ק, אבל לאחר

שערי יצחק – השיעור השבועי

בכל אופן, לפי הפירוש שלו, גם ברישא, והביאותים אל הר קדשי וגו', מדובר על עם ישראל.

גם בעץ חיים מהדורת הרש"צ, ישנה כאן תוספת, מהרי"ץ מביא בשם ספר חשק שלמה, שהוא כותב ג"כ כך, שבהיות ישראל כולם בהר השם יתברך מתפללים לשם, אין אותה תפילה נקראת תפילתם, רק כאילו השם יתברך מתפלל, מרוב דבקותם עמו. הוא מסביר את המלים, 'בית תפילתי', וכי הקב"ה מתפלל? אלא הכוונה היא, שכיון שישראל כולם מתפללים, זה נחשב שגם הקב"ה מתפלל.

הסתכלתי בספר חשק שלמה בפנים, הוא מאריך שם בעניין זה, ולפני כן הוא אמנם אומר שזה כנגד האומות, והוא אומר במפרש בשם הרמ"ע כי זה קאי על בני הנכר, כגון הגבעונים. אח"כ פתאום יוצא שהוא מפרש, שהכוונה על עם ישראל.

הדבר קצת קשה, לפי הפשט. אינני יודע, כיצד הם מתמודדים עם זה. אבל עכ"פ הדבר ברור, שישנם כאלה אשר הסבירו זאת כלפי עם ישראל. בכך, אני מיישב את המנהג, למרות שזאת אינה פשטות הפסוקים. כי בפשטות, המדובר בדר"כ על הגרים. אבל ישנם מפרשים, שפירשו זאת כלפי עם ישראל. רואים זאת בכמה וכמה ספרים, שהסבירו שזה לא חוזר על הגרים, ועפ"י בעצם מיושב מה שאנחנו נוהגים. לפי דבריהם יוצא, כי המלה 'והביאותים', זהו כפי שכתוב **לא מאסתים ולא געלתים לבלתם** [ויקרא כ"ו, מ"ד], דהיינו שזה חוזר עלינו. 'והביאותים' היינו, את עם ישראל. הם לא קישרו זאת דוקא עם הפסוק הקודם, אלא זה בעלמא.

מי שסידר את התפילה הזאת, עשה כך, כמו שהדבר אכן מובן מתוך סדר הדברים. 'ישוב ירחמנו וגו', תתן אמת ליעקב חסד לאברהם וגו', והביאותים על הר קדשי.

מכן הוא הביא פירוש אחר, ולפי פירוש זה מובן וברור שהדבר מתפרש כלפי עם ישראל. מהרי"ץ מביא אח"כ בשם מהרש"ל בספר כ"ח, זהו רבי שלמה לניאדו בספרו כלי חמדה [סוף פרשת ויקרא] שכתב כך, כי ביתי וכו', דבזמן שהיה בית המקדש קיים לא היו תפילות, כי לא נתקנו רק אחר החרבן במקום תמידין. ועל פי זה פירש, לך דומיה תהלה [תלים ס"ב, ב']. פירוש, שלא היה שיח שפתים. ואימתי היה זה? כשאלהים בציון [שם]. שבמקום תהלה, ולך ישולם נדר [שם], קרבנות קריבין יעו"ש. ועל פי זה נוכל לפרש פסוק זה גם כן, והביאותים אל הר קדשי וכו', ואז עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי. שאז ביתי, דהיינו בית המקדש, בית תפילה יקרא לכל העמים דוקא, שאין להם קרבנות. מה שאין כן ישראל אז אין תפילה, דהקרבנות קריבנים. כאשר הקרבנות קריבין, אין תפילה.

ברצונו להסביר, את הקושי שהיה לו, בפירוש הפסוק 'כי ביתי בית תפילה ייקרא לכל העמים'. כי לכאורה, ומה בנוגע לעם ישראל? ולמה רק תפילה ולא קרבנות? לכן הוא מסביר כך, 'והביאותים אל הר קדשי ושימחתים בבית תפילתי עולותיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי', זה קאי על עם ישראל, שהם יקריבו את הקרבנות, ובזמן שישנם קרבנות אין תפילות. והמלים 'כי ביתי בית תפילה ייקרא לכל העמים', זה קאי על הגויים, כי להם אין קרבנות. 'לכל העמים' דוקא אין להם קרבנות, משא"כ ישראל. [ועמ"ש בקונט' מילי דברכות שבתחילת פסקי מהרי"ץ סימן ב', חילוקי דעות אם בזמן ביהמ"ק היו מתפללים].

לאחר מכן, מוסיף מהרי"ץ עוד פירוש, ונראה לי עוד, כי ידוע דלעתיד אז יהפוך אל כל העמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה', כמו שנאמר [צפניה ג', ט'] כי אז אהפוך וכו'. לזה אמר, כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים, וכאילו חסר תיבת גם, כדרך הרבה מקראות.

אך דא עקא, שאינה דומה ראייה לשמיעה, ומחמת כן נצטרפו לכתבי הרבה חידושים ופנינים יקרים על משא ומתן מרן שליט"א, וכן כמה מקורות בעניינים שונים שהזכיר כת"ר.

בעת תשמעו דבר מעניין, ממש חידוש נפלא. דיברנו [מוצש"ק כי תצא ומוצש"ק כי תבוא ה'תשע"ח] על עניין כיסוי השופר, שאלנו מהיכן זה בא, ודיברנו על הגירסא 'לכסות את השופר' או 'לנסות את השופר'. אז הוא מצא דבר מעניין, ישנו רמז נחמד לכסות את השופר, מן הפסוק [תהלים פ"א, ד'] **תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בַּפֶּסֶח לַיּוֹם תִּגְנוּ**. המלה 'בכסא', רומזת על כיסוי השופר.

עלה בדעתי שהמקור לכיסוי השופר מדכתיב **תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפֵר בַּכֶּסֶה וְגו'**, מכאן נראה רמז לכיסוי השופר.

אם כי לפי זה, יש מקום להעיר שהיה צריך לכסות את השופר, גם בזמן התקיעות. אבל כיון שזהו רק רמז, הדבר לא נורא. חז"ל הרי דורשים את המלה 'בכסא', שזהו חודש שהלבנה מתכסה בו. טוב.

מחוסר הזמן, כי צריך לסיים את השיעור, כמו שרמז לי המשב"ק האחראי, אני מדלג על עוד איזה נושא שהוא נכנס אליו במכתבו אלי, בעניין אם נחשב 'תיקון מנא' בנתינת חומץ לתוך השופר, שהזכרנו בשיעורים קודמים.

ובהמשך הוא כותב כך, בעז"ה אסדר הדברים ואעלה על הכתב כל הנידונים והשאלות שעלו באחרונה ואשלח לכת"ר, רק אבקש מכת"ר שלא יקפיד עלי ח"ו אפילו במאומה וידונני לכף זכות, שכן אנוס הייתי ביותר על אף רצוני העז. וכעת הנני חונה פה ק"ק הר יונה ג' (נצרת עילית) מזה מספר חדשים, שכן גזרה יד ההשגחה העליונה, וב"ה אנכי ממשיך ומתעלה כאן בתורה וירא"ש, אבל צר לי מאד שאיני בקרבת הרב. על כן אבקש מכת"ר שיתפלל עלי שאוכל לחזור ולהתגורר בקרבת מקום,

היכן בני הנכר? מובן כי מי שסידר את התפילה כאן, דילג בכוונה על הפסוק ובני הנכר וגו'. האמת היא, כי ראיתי נוסחאות בקצת תכאליל כת"י מאוחרים, שהביאו את הפסוק ובני הנכר וגו', ואת כל הפסוקים שלפני כן. יש להם כאן הוספה. יש עוד הוספות שם בתיקון של שבת. אבל בשאר הסידורים, זה לא נמצא. גם בסידורי האשכנזים והספרדים, זה כמו בתכלאל עץ חיים. נמצא כי מי שסידר את התפילה הזאת, פסוקי רבש"ע כמו שכבש וכו', הבין שזה חוזר על עם ישראל. אינני יודע מאיזו סיבה, מאיזו הוכחה, אבל אי אפשר לערער על כך, כי יש על זה על מה לסמוך. אם יהיה מקור יותר חזק, אז זה יהיה עוד יותר טוב. יהי רצון שנזכה.

פירוש נחמד שכתב אחד מתלמידי מרן שליט"א בביאור נוסחתנו ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם, ולא 'עיר מקדשך' בנוסחת הספרדים.

ברצוני לסיים בפירוש יפה, שכתב לי ידידנו הרב גד מעוז הי"ו.

לכבוד מורי ורבי המובהק הגאון הגדול סיני ועוקר הרים מרן הרב יצחק רצאבי שליט"א.

בראשית דברי הרני להביע לכת"ר מקצת מרגשות ליבי ההומים תמיד, אשר לצערי הרב נבצר ממני עד הלום להגיע לשיעורי מרן שליט"א במוצאי שבתות ובלילי ששי המיוחדים. עוד בהיותו בחור, הוא היה משתתף קבוע בשיעורים בליל ששי לבחורי הישיבות הקד'. והכל מחמת טרדות הזמן ודוחק השעה אשר אנוס הייתי ביותר, ועל אף רצוני העז לא יכולתי להשתתף בשיעורים.

ואשר על כן אמרתי אם אינני יכול לקבל התורה בדרך של 'זהו עניןך רואות את מוריך', לפחות נשמע דברי אלהים חיים מאחורי הפרגוד, ואכן הקפדתי לשמוע שיעורי מרן שליט"א דרך 'קול הלשון' או 'קול יהודי תימן'.

כתוב בגמרא שם כך, אמר רבי חנינא בר פפא, ביקש הקדוש ברוך הוא לתת את ירושלם במדה, שנאמר [זכריה ב', ו'] וְאָמַר אָנָּה אֶתָּה הַלֵּךְ וַיֹּאמֶר אֵלַי לְמַד אֶת יְרוּשָׁלַם לְרֵאוֹת כְּמָה רְחֵבָה וְכְמָה אָרְחָהּ. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבש"ע, הרבה כרכים בראת בעולמך של אומות העולם ולא נתת מדת ארכן ומדת רחבן, ירושלם ששמך בתוכה ומקדשך בתוכה וצדיקים בתוכה אתה נותן בה מדה? מיד [זכריה ב', ח'] וַיֹּאמֶר אֵלָיו רֵץ דַּבֵּר אֶל הַנֶּעַר הַלֵּז לֵאמֹר פְּרוֹזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם מֵרֹב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ.

אומר מהרש"א, יש לפרש בזה ע"פ המדרש, שירושלים דלעתיד יהיה גדול כ"כ כמו ערי כל א"י דהשתא, ובהמ"ק שבתוכה יהיה גדול כ"כ כמו ירושלים דהשתא, ולזה אמרו ירושלם שמקדשך בתוכה, ר"ל עומד בתוך כל ירושלים דהשתא, שיהיה גדול כמוה. כך הוא מסביר. לכאורה פשטות המלה 'בתוכה', היא 'עומדת באמצע', אבל לפי דבריו, בית המקדש יהיה 'כולה'. כל ירושלם, יהיה בית המקדש. רק שאינני יודע, צריך לחקור, האם זה רק ירושלם העתיקה, או גם ירושלם החדשה. בכל השטח של ירושלם, לכל הפחות העתיקה. אולי גם החדשה. אולי זה כבר נהיה טפל, היא כבר נתחברה, והכל נחשב ירושלם.

שאלה מהקהל: וכי המדות של בית המקדש, הם ישתנו?

תשובת מרן שליט"א: אולי זה יהיה באותו היחס. כגון, חמש יהיה חמש מאות. חמש מאות, יהיה חמשת אלפים. דהיינו, הסוד הרמוז בזה, לא יהיה בו שינוי עקרוני, רק זה יהיה יותר מורחב.

הרי בעצם, חז"ל אמרו, שירושלם עתידה להתרחב עד דמשק. נמצא שכל ארץ ישראל, תהיה ירושלם. וכנראה שארץ ישראל, ג"כ תתרחב עוד. כל ארץ ישראל, כולה תהיה

כדי שאחזור ואתאבק בעפר רגליו ולשתות מימיו, שכן הזמנים ההם של "גדול שימושה" נחקקו אצלי עד היום כ"גן עדן" עלי אדמות. בזמן שהוא השתתף בשיעורים, הרגיש כך. חידוש נפלא, כי הוא בקי בש"ס. אני רואה בזה, סייעתא דשמיא. והמקב"ה ימלא כל משאלות ליבו לטובה ולברכה בקרוב, אכ"ר. אני רואה בזה, סייעתא דשמיא. וכעת קשה לי ביותר בריחוק המקום בו אני נמצא. אך מתנחם אני בזאת שאת שלחני מפארים ספרי הרב בהרבה תחומין, ובעז"ה יום יבוא ואשובה כבראשונה.

כעת הוא אומר חידוש מעניין, לגבי מה שאומרים בנוסח בלדי, ז'הבאנו לציון עירך ברינה, ולירושלם בית מקדשך בשמחת עולם'. הדבר מתקשר למה שדיברנו לעיל, לגבי ז'הביאותים על הר קדש'י. הרי בנוסח ספרד, וממילא גם בנוסח שאמי, כתוב ז'לירושלם עיר מקדשך'. מה הפירוש, ז'לירושלם "בית" מקדשך? וכי ירושלם, זה רק בית המקדש?

עוד היום ההבנה היתה, שהכוונה היא שבעיקו"ת ירושלם, יש את בית המקדש. אבל כעת תשמעו, דבר חדש.

נתחדש לי בזאת הגירסא בנוסחת בלדי ז'לירושלם בית מקדשך בשמחת עולם', דלכאורה ירושלם היא עיר המקדש, ומהו בית מקדשך? יש ליישב עפ"י דברי מהרש"א בב"ב [דף ע"ה ע"ב] דירושלם לעתיד לבוא תתרחב (וכדאיתא באורך בפסחים דף נ' ע"א), ובית המקדש יהיה מקומו כל ירושלם. וזהו מה שאנחנו אומרים, ז'לירושלם בית מקדשך', שכל ירושלם לעתיד לבוא תהיה בית המקדש. הפלא ופלא.

שמעתם? לעתיד לבוא, כל ירושלם תהיה בית המקדש. כך מהרש"א אומר במסכת בבא בתרא. והאמת היא, שזהו מדרש, כך מובא בילקוט שמעוני בסדר ישעיה, ומהרש"א בב"ב מביא את המדרש הזה.

ירושלם. וירושלם בעצמה, כולה תהיה בית המקדש.

זהו פירוש נפלא. אמנם הפשט הפשוט הוא, שבעיר ירושלים, יהיה את בית המקדש. ראיתי אח"כ שכך מסביר העץ יוסף שם, כמובא בסידור אוצר התפילות. ראיתי גם שהרמ"ע בספרו מאה קשיטה [סימן ע"ג], ג"כ גורס כך, 'בית מקדשך', ומפרש דברים עפ"י הסוד, שצריך להתעמק בהם.

בכל אופן, זהו הנוסח שלנו, וגם ברמב"ם כך הוא הנוסח, וכן נוסחת האשכנזים. אבל הספרדים גורסים, 'עיר מקדשך'. אולם, זה קצת כפול, 'לציון עירך וכו' ולירושלם עיר מקדשך'. עיר-עיר פעמיים, כנראה זה היה קשה להם, לכן הם אמרו 'בית מקדשך'. אינני יודע, האם מישהו אצלם שינה את הנוסח, או שכך היה אצלם מעיקרא, צריך לברר. בכל אופן הדברים ממש מאירים.

היח"ס שליט"א בספרו פרי טוב [סי' כ"ז דף נ"ו] כתב לכך תירוץ אחר, על פי מה ששנינו במסכת ראש השנה [פ"ד משנה א'] יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת, במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה. ונחלקו רבנן קמאי ז"ל בביאור המשנה, דרש"י ז"ל [שם] מפרש 'מקדש' כפשוטו, דהיינו בית המקדש. ו'מדינה' היינו ירושלם. אבל הרמב"ם בפירוש המשניות [שם] פירש, ד'מקדש' היינו ירושלם, שירושלם כולה קרויה מקדש. ו'מדינה' היינו שאר ארץ ישראל. וכן הוא בחיבורו הגדול הלכות שופר פ"ב ה"ו וכו'. נמצא דלרמב"ם ירושלם עצמה מקדש נקראת, וכחפצא אחד דמו. והיינו נוסח ולירושלם בית מקדשך, והוא כנוסח בני [תימן ו] אשכנז. ואילו לרש"י ז"ל, דמקדש היינו בית המקדש, וירושלם היינו מדינה, ולא מיחשבא ירושלם כאחד עם מקדש, היינו הנוסח ולירושלם עיר מקדשך יעוש"ב.

המקום ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, לעשות ציצים ופרחים לתורה בהרבה עניינים, אכ"ר.

שאלה מהקהל: לגבי ההלכה שצריך להמתין כדי הילוך ד' אמות בין תפילת לחש לחזרה, או בין תפילה לתפילה [ועיין סימן ק"ה, וסימן קכ"ג סעיף ב' וביאור הלכה שם ד"ה והש"ן], בכדי שתתחונן דעתו, האם הד' אמות מתחיל אחרי הסיום 'זינחמנו בציון וכו'', או רק עד זעל כל ישראל'.

תשובת מרן שליט"א: כאן שאנו אומרים 'זינחמנו בציון', בסיום שמונה עשרה. (משא"כ בקדיש, אליבא דמהרי"ץ. וע"ע לעיל ד"ה וכן בסוף). ממילא זה עד הסיום.

שאלה מהקהל: אבל המשנ"ב אומר, שזה רק עד סוף 'עושה שלום'.

תשובת מרן שליט"א: לדין עד סופו. במשנ"ב אמנם זה לא מפורש, אך כך מובן ממנו בסימן ק"ה סק"ב, ועכ"פ זה מפורש שם במקור חיים שחיבר בעל שו"ת חוות יאיר.

שאלה מהקהל: אבל היה רצון, הוא נכלל בד' אמות.

תשובת מרן שליט"א: אצלינו שאני, כי זהו חלק מנוסח עושה שלום, אבל אצלם הם אומרים זאת בנפרד. אחרי עושה שלום, מוסיפים יהי רצון (בליו"א ויהי) וכו' שיבנה בית המקדש וכו'.

שאלה מהקהל: אז מרן שליט"א פוסק, שהד' אמות מתחילות לאחר סיום כל נוסח עושה שלום?

תשובת מרן שליט"א: כך מסתבר לדין, וז"פ. והמקום ברוך הוא יבנה לנו את ירושלם בית מקדשנו ותפארתנו בקרוב, אכ"ר.